

ОРИГІНАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ ВІДРОДЖЕННЯ ТА РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ: ПЕРША СПРОБА УЗАГАЛЬНЮВАЛЬНОГО ВИСВІТЛЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ СЕРГІЯ ШЕЛУХІНА У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ВИМІРІ

Рецензія на монографію Гетьманчука М.П., Турчин Я.Б. “Сергій Шелухін: суспільно-політичні погляди та державотворчі ідеали”. – Львів: Дослідно-видавничий центр Наукового товариства ім. Т. Шевченка, 2006. – 214 с.

© Дорошенко С., Луцишин Г., 2007

Процес самопізнання, що у випадку масштабної інтелектуальної спадщини Сергія Шелухіна постає розмаїттям вербальних форм, починаючи від наукових розробок, публіцистики та есеїстики, політичних програм, конституційно-правових актів і інших, зокрема практичних, аспектів опрацювання проблеми національного державотворення до епістолярних текстів включно, вимагає від сучасників уважного ставлення до поглядів багатьох теоретиків вітчизняного політичного мислення, активних учасників національно-визвольного руху, які наприкінці ХІХ – початку ХХ століття активно долучилися до розбудови Української державності, збагативши зазначений процес власними концепціями політичного відродження соборної України. Рецензована праця науковців кафедри політології професора Миколи Гетьманчука і доцента Ярини Турчин, що вийшла у світ у 2006 році у Львові [2], свідчить про зростання зацікавленості з боку представників української історико-політичної науки персоналіями, чий інтелектуальний доробок досі не набув глибокого й всебічного висвітлення на Батьківщині.

Тривала відсутність об’єктивної оцінки діячів такого рангу, як Сергій Шелухін, насамперед викликана тим, що архівні та бібліотечні сховища нашої країни, в яких утримуються багаті колекції документів відомих співвітчизників, лише недавно відкрили свої фонди для широкого кола дослідників. На жаль, це – загальновідомий факт. По-друге, зростання кількості публікацій наукового спрямування у вказаному напрямку відбувається вкрай поступово, оскільки українська політологія ще молода, і вона містить істотні „прогалини”, які об’єктивно не могли врахувати автори-упорядники перших видань аналітично-довідкового, а також навчально-методичного призначення [4]. Зрозуміло, це надає особливої ваги кожній новій спробі збагачення етнополітичних характеристик українського і сусідніх з ним народів. По-третє, долучення до цього переліку праць фундаментального значення – насамперед докторських і кандидатських дисертацій, об’ємних монографічних досліджень – дає змогу констатувати поступ і досягнення науковцями України рівня аналітичності як у висвітленні базових принципів, так і в обґрунтуванні змістовного наповнення різноманітних напрямків, що характеризують масштаб державницького мислення видатних співвітчизників. Проваджені за межами відомої (радянської) традиції, такі наукові пошуки відкривають простір для постійного поповнення переліку знаменитих прізвищ. І саме на цьому узагальненому тлі ми пропонуємо оцінку монографічного видання, автори якого зробили перший, однак надзвичайно вагомий внесок, яким безумовно збагатили скарбницю нашої науки ґрунтовним дослідженням оригінальної концепції політичного відродження соборної Української держави.

Принципову характеристику творчої спадщини Сергія Шелухіна можна зробити вже на основі тексту першого розділу „Стан наукового вивчення проблеми та джерела дослідження”, в якому опрацьовано різнопланові матеріали українських, а також польських архівів, збірників

документів, наукових публікацій. Логічність, системність і водночас цілеспрямованість у викладі змісту великого обсягу джерел дають змогу представити Сергія Шелухіна як автора понад 100 наукових праць із різних галузей наукового знання – права, історії, філології, а також державної організації суспільства, „вченим європейського рівня” [2, с. 9, 11]. І це, вважаємо, демонструє спрямованість нашого видатного співвітчизника до поглибленого висвітлення проблеми політичного самовизначення українського народу та надання їй загальноєвропейського виміру.

У другому розділі „Формування суспільно-політичних поглядів С. Шелухіна”, на нашу думку, передусім обґрунтовується позиція про те, що вихідною умовою, а також важливою складовою викладу теорії національного державотворення стала особиста участь Сергія Шелухіна – вченого в громадсько-політичному житті країни. Набуття ним необхідного досвіду роботи на державному рівні, справді, відкрило шлях до започаткування самостійного та різнобічного аналізу практики розбудови Української державності періоду 1917–1920 рр. і – на цій основі – визначення змісту незмінно актуальних уроків: деякі сприятливі суспільно-політичні обставини в державному будівництві України недостатньо використані суверенною владою з метою налагодження взаємодії з іншими європейськими державами; молода Українська держава надзвичайно „потребувала професійно підготовлених дипломатів, яких відчутно бракувало”; Франція, Англія, Німеччина, Чехія, Австрія не бажали спілкуватися з тими українськими дипломатами, які подавали за межі країни „неправдиву інформацію”; позитивний перебіг національно-визвольних змагань вимагав добре організованої української армії, покликаної забезпечити державі реалізацію національних інтересів; державні посади повинні обіймати професійно підготовлені діячі; для успішної державницької роботи Україні потрібні справжні патріоти своєї Батьківщини; повторення своїх політичних помилок у майбутньому українці можуть уникнути, лише якщо їх визнають [2, с. 63, 64, 66, 68, 69].

Розкриття у третьому розділі „Концепція державно-політичного устрою України та її відображення у науково-теоретичній спадщині С. Шелухіна” змісту таких базових аспектів його теорії, як наявність політично-правових підстав для виникнення української державності [2, с. 95–105], визначення народу як фундаментного елемента державотворчих процесів в Україні [2, с. 106–119], надання високої оцінки ролі національної політичної еліти у розбудові Української держави [2, с. 120–125], опрацювання федеративних засад Українського державного будівництва [2, с. 126–146], насправді, відносяться до найважливіших результатів рецензованого дослідження. Цю прагматичну скерованість Миколи Гетьманчука і Ярини Турчин на визначення кола найважливіших проблем у масиві концепції політичного відродження соборної Української держави Сергія Шелухіна ми сприймаємо як домінанту або „серцевину” масштабної наукової публікації і розцінюємо як свідоме рішення представників Львівської школи історико-політичних досліджень аргументовано висвітлити зміст принципів, що водночас чітко визначають мету розвитку вітчизняної політичної думки в світлі поліфонічного віддзеркалення полілінійного суспільного процесу, прояву множинності ритмів інтелектуального життя, що постає наслідком не простого арифметичного додавання ідей, а розвитку, логічного взаємопроникнення новаторських ідей у контексті доленосної епохи.

У цьому ж аспекті пропонуємо розглядати цікаву теорію про кельтське походження України-Русі [2, с. 72–94], яка несе особливе політичне навантаження, оскільки стосується усіх українців. Водночас зазначена теорія демонструє вмотивованість спроби розширення просторових та часових взаємозв’язків наших предків у європейському вимірі. Необхідним документально-історичним підґрунтям теорії, висвітленої та обґрунтованої низкою авторських праць Сергія Шелухіна, були насамперед літописи, а також окремі дослідження відомих українських науковців. Зрозуміло, „античні тексти, що надаються для використання, завжди можна витлумачити інакше”, – твердить сучасний французький вчений Фернан Бродель, котрий, висвітлюючи феномен кельтів в історії Франції, намагався враховувати аналітичні висновки низки інших відомих дослідників (Жак Арман, Баррі Канліф та ін.). Їх спільна позиція у тому, що історичне місце кельтів і їх туманне походження

ще потребують „нового визначення”, однак експансія кельтів, яка відбувалась раптовими кидками і поставила під питання долю Європи, справді досягала території України [1, с. 46, 47, 49]. Що, незважаючи на брак достовірної і вичерпної інформації з відомих історичних джерел та літератури, яку він, Сергій Шелухін (як і сучасні вчені), зрозуміло, об’єктивно відчував, загалом узгоджувалося з науковою логікою видатного Українця, котрий відверто прагнув довести, „що український народ – це народ слов’янський з домішкою грецьких та кельтських переселенців” [2, с. 188].

Четвертий розділ „Обґрунтування С. Шелухіним основних складових української національної ідеї та шляхів її реалізації” [2, с. 147–185] присвячений висвітленню політичного значення консолідації українського народу в одну національну силу на основі релігії, мови та права, які повинні перебувати у внутрішній духовній єдності та солідарності. Питання національної ідеї залишається одним з ключових у процесі формування та розвитку української нації і погляди С. Шелухіна сьогодні є актуальними та важливими. Автори монографії розглядають погляди С. Шелухіна щодо соборності держави, національної ідеї, формування та впливу ідеології, забезпечення єдності української нації, порівнюючи їх із сучасними реаліями розвитку України. Аналізуючи роль церкви у суспільно-політичному житті України, С. Шелухін відстоює ідею створення та розвитку Української Автокефальної Православної Церкви, оскільки Католицька Церква та Російська Церква є протилежними духові Української національної Церкви. Релігія народу має відповідати його антропологічним особливостям та суспільно-історичному розвитку, а також необхідно уникати „чужонаціональних впливів”, – пише С. Шелухін. Не менш важливим та цікавим є аналіз питання щодо ролі та місця української мови, яка має бути єдиною державною мовою. Особливу увагу С. Шелухін приділяє формуванню правової держави, зокрема, на подіях 1917–1920 рр. показує, як нехтування правовими нормами політичною елітою може призвести до руйнування Української державності.

Отже, сучасні фахівці, котрі поглиблено досліджують шляхи розвитку українського політичного мислення, насамперед зосереджуються на позиціонуванні базових елементів науково-теоретичного, а також практичного доробку окремих персоналій в проблемно-хронологічному вимірі історичної епохи. Такий підхід – за Марією Кармазіною – дає змогу викласти змістовну характеристику сутності зрушень в історичному розвитку нашої політичної думки, оцінюючи складові її поступу як „спроби української самосвідомості збагнути проблеми свого колективного існування й організації” [3, с. 10], і загалом збігається з підходом авторів рецензованої праці до обґрунтування принципово важливих, однак далеко не усіх аспектів інтелектуальної спадщини Сергія Шелухіна. Тому звертає на себе увагу та обставина, що Микола Гетьманчук і Ярина Турчин спеціально не ставили перед собою мету „відтворення його життєвого шляху” [2, с. 186]. Зрозуміло, це зняло з розгляду іншу проблему: визначення впливів на цього діяча духовної спадщини його наставників – вчителів та ідейних натхненників на зразок Володимира Антоновича [2, с. 73], позиції котрих варті уваги. Зауважимо, що такий підхід характеризує більшість сучасних досліджень з історії української політичної думки. Однак за межами уваги науковців залишаються глибинні чинники, які важливі унаслідок своєї здатності впливати на кожну особу в процесі формування унікальних характеристик комплексу її психо-ментальних якостей, насправді становлять основу політичного мислення і участі не лише достатньо вузького кола майбутніх провідників української нації. Тому врахування зазначених чинників, на нашу думку, має сенс і водночас є перспективним, оскільки відкриває шлях для обґрунтування ширшого кола соціально-історичних детермінантів, що впливають на процес формування усього переліку обставин реалізації індивідуальним суб’єктом політичного мислення притаманних йому поглядів на зміст, а також способи практичного розв’язання злободенних завдань національного державотворення. І до того ж традиційно, а отже, особливо широко представлені західною, зокрема, французькою політичною наукою (див.: тексти дисертаційних досліджень Жана-П’єра Кордельє „Конституційна теорія Жозефа де Местра”; Жана Рора „Віктор Дюрюї, міністр Наполеона III. Спроба аналізу державної політики в сфері народної

освіти в період Ліберальної монархії” [6], які зберігаються у Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського; значно ширше зазначену особливість передає спеціальна рубрика: „Політична думка. Біографії” (*Pensée politique. Biographies*) щорічної підбірки тем наукових праць, захищених у Франції, яку, починаючи з 1964 року, готує редакція „Французького журналу політичної науки” (*Révue française de science politique*) [7]). На завершення додамо, що нам варто перейняти цей досвід, за яким проблема дослідження духовного спадку нації ставиться у залежність від багатьох обставин, які водночас стали основою культурно-політичного зростання її окремих представників. Це посилить значення антропологічного виміру політики, оскільки „влада є атрибутом людської істоти, яка реалізується по-різному у родині, колективі, спільноті і державі” [5, с. 463].

1. Бродель Ф. *Что такое Франция? Кн. вторая: Люди и вещи. Ч. 1 / Пер. с фр.* – М.: Изд-во им. Сабашиновых, 1995. – 244 с. 2. Гетьманчук М.П., Турчин Я.Б. *Сергій Шелухін: суспільно-політичні погляди та державотворчі ідеали.* – Львів: Дослідно-видавничий центр Наукового товариства ім. Шевченка, 2006. – 214 с. 3. Кармазіна М.С. *Ідея державності в українській політичній думці (кінець XIX – початок XX століття) / Ін-т політ. і етнонац. досліджень НАН України.* – К.: [Б. в.], 1998. – 350 с. 4. Кухта Б. *З історії української політичної думки.* – К.: Генеза, 1994. – 363 с.; *ХТО Є ХТО в європейській та американській політології? Малий політологічний словник / Б. Кухта, А. Романюк, М. Поліщук.* – Львів: Кальварія, 1995. – 287 с. 5. Левенець Ю. *Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки: проблеми становлення та розвитку (друга половина XIX – початок XX століття).* – К.: Стило, 2001. – 584 с. 6. Cordelier J.-P. *La Théorie Constitutionnelle de Joseph de Maistre.* – Thèse soutenue en décembre 1961 devant les Professeurs de la faculté de Droit de Paris. – Paris: Atelier de Joigny, 1965. – 192 p.; Rohr J. Victor Duruy, ministre de Napoléon III. *Essai sur la politique de l'instruction publique au temps de l'Empire libéral.* – Thèse pour le doctorat en science politique, présentée et soutenue le 8 décembre 1965. – Paris: R. Pichon et R. Durand-Auzias, 1967. – 214 p. 7. *Travaux universitaires inédits de science politique // <http://tuisp.online.fr/>*

М. Гетьманчук, Я. Турчин

МІЖНАЦІОНАЛЬНІ ВІДНОСИНИ В ПЕРІОД РОЗПАДУ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

Рецензія на монографію Мельника І.А. *Міжнаціональні відносини: радянський експеримент та історичні реалії.* – К.: Либідь, 2006. – 468 с.

© Гетьманчук М., Турчин Я., 2007

Проблема міжнаціональних відносин в Радянському Союзі до його розпаду у вітчизняній радянській науковій літературі висвітлювалася лише з марксистсько-ленінських позицій. Критичне осмислення міжнаціональних взаємин було неможливим, а про національні суперечності в СРСР не могло бути й мови, оскільки вони не вписувалися в офіційні ідеологічні схеми. На потребу хибній політичній практиці ортодоксальна марксистсько-ленінська наука сповідувала тезу про „історичну меншовартість окремих народів”, створювала теоретичне підґрунтя для репресій і депортацій багатьох народів-етносів, перекроювання етнічних кордонів, перейменування етнооюкумен народів тощо. Тільки на межі 80–90-х років ХХ ст. розвиток СРСР підтвердив висновок про національний ренесанс у нинішньому світі та підвищення ролі нації як суб’єкта світового розвитку.